

Nadia Bigos

*Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie*

Cyborgiczne podzielenie jaźni – w świecie cyfrowej nieśmiertelności

Streszczenie

Artykuł podejmuje temat posthumanizmu i transhumanizmu, wskazując na rozmywanie granic między człowiekiem a technologią oraz na zmianę sposobu rozumienia tożsamości we współczesnej kulturze cyfrowej. W tekście omówiono wizję świata przedstawioną w serialu „Altered Carbon”, gdzie świadomość może być kopiowana i przenoszona do nowych ciał, co prowadzi do utraty jedności jaźni i rozbicia podmiotowości właściwej tradycyjnemu rozumieniu człowieka. W artykule podkreślono, że choć technologia obiecuje przekroczenie biologicznych ograniczeń, to jednak jednocześnie niesie ryzyko utraty autentycznego doświadczania świata i emocjonalnego zakorzenienia w cielesności. Dodaje się, że cyborgiczna tożsamość staje się metaforą współczesnego podmiotu – rozproszonego, hybrydycznego i podatnego na fragmentaryzację w epoce cyfrowej nieśmiertelności.

Słowa kluczowe: posthumanizm, transhumanizm, jaźń, cyborgiczna tożsamość, cyfrowa nieśmiertelność

Cyborgic Division of the Self – in the World of Digital Immortality

Abstract

The article explores the concepts of posthumanism and transhumanism, highlighting the blurring boundaries between humans and technology as well as the changing understanding of identity in contemporary digital culture. It discusses the vision of the world presented in the series *Altered Carbon*, where consciousness can be copied and transferred into new bodies, leading to the loss of a unified sense of self and the fragmentation of subjectivity traditionally associated with being human. The text emphasizes that although technology promises to surpass biological limitations, it simultaneously carries the risk of losing authentic experience and emotional grounding in the body. It should be added that the cyborg identity becomes a metaphor for the modern subject-dispersed, hybrid, and susceptible to fragmentation in the era of digital immortality.

Keywords: posthumanism, transhumanism, self, cyborg identity, digital immortality

Wstęp

Wraz z rozwojem współczesnej technologii ludzie coraz częściej kwestionują istnienie granic między człowiekiem a cyborgizacją, zastanawiając się, jaka jest różnica między świadomością a samym przetwarzaniem i przekazywaniem danych. Rozważania te mogą płynnie nakierować daną osobę na zagadnienie posthumanizmu, czyli zestawu koncepcji opisujących schyłkowość tradycyjnie, w antropocentrycznej perspektywie, utrwalonego miejsca człowieka w centrum wszechświata. Ważną ideą posthumanizmu jest założenie, że zawsze byliśmy postludźmi, ponieważ przejście do

obszaru kultury ze świata natury nigdy w pełni się nie dokonało (Zawojski, 2017, s. 68-76). Stwierdzenie to oznacza pewnego rodzaju zawieszenie człowieka między naturą a kulturą – ludzie nigdy nie oddzielili się od natury, pozostając jej biologiczną oraz zwierzęcą częścią, jednocześnie tworząc kulturę i technologię. Postczłowiek zatem nie jest nową fazą ewolucyjną, ponieważ człowiek sam w sobie, zgodnie z ideą posthumanizmu, od zawsze był „nie do końca człowiekiem”. Człowieczeństwo samo w sobie może wskazywać na tę hybrydę: na mieszanie się granicy między naturą a technologią. Od czasów oświecenia ludzie chcą widzieć siebie jako istoty rozumne, stojące ponad przyrodą, jednakże ciało nadal zbudowane jest z materii biologicznej, a samo istnienie zależy od ekosystemów, bakterii oraz innych czynników naturalnych. Technologia stała się obecnie integralną częścią życia każdego człowieka, tworząc swoistą transgresję w kontekście zrozumienia ludzkości. W wyniku zachodzących procesów wyłania się nowa sylwetka, która „może ulegać radykalnym zmianom i dlatego musi być poddana rewizji. (...) Figura człowieka witruińskiego (...) wyrwa się z otaczających go koła i kwadratu i rozprzestrzenia w kosmosie” (Hassan, 1977, s. 843). Człowiek i technologia nie są już odrębnymi bytami. Kształtuje ona sposób, w jaki się myśli oraz doświadcza rzeczywistości. Internet, media społecznościowe, sztuczna inteligencja przeobrażają człowieka psychicznie i społecznie. W epoce posthumanizmu ujawnia się transgresja humanizmu: tradycyjny model człowieka (rozumnego, autonomicznego, odrębnego od natury i technologii) rozmywa się. Granica między człowiekiem a maszyną, naturą a technologią, świadomością a sztuczną inteligencją staje się płynna i następuje przekroczenie granic antropocentrycznego obrazu człowieka.

1. Posthumanizm i terminologia postczłowieka

Posthumanizm znajduje swoje odzwierciedlenie również w sztuce, która staje się przestrzenią manifestacji i eksperymentów z nowymi formami podmiotowości. Można jednak spojrzeć na tę problematykę z drugiej strony – to właśnie różnorodne praktyki artystyczne coraz częściej współtworzą rzeczywistość posthumanistyczną. Nurt ten nie odrzuca całkowicie dorobku humanizmu, lecz podejmuje z nim dialog, reinterpretując jego podstawowe założenia w kontekście współczesnych przemian technologicznych i biologicznych. Posthumanizm wzywa do ponownego przemyślenia takich pojęć, jak „człowiek”, „natura” czy „technologia”, wskazując na ich wzajemne przenikanie się. Synergia organizmu i maszyny, życia i kodu, biologii i technologii wymaga nowego języka opisu – dynamicznego, otwartego i zdolnego do uchwycenia tego, co nieustannie się zmienia.

Posthumanizm nie stanowi zaprzeczenia ani negacji człowieczeństwa; nie jest też równoznaczny z antyhumanizmem. Jego celem nie jest odrzucenie humanistycznego dziedzictwa, lecz jego krytyczna reinterpretacja w kontekście przemian technologicznych i kulturowych. Najczęściej figura postczłowieka funkcjonuje przede wszystkim jako metafora – intelektualny i artystyczny konstrukt pojawiający się w fikcyjnych narracjach audiowizualnych (np. w filmach), a także w spekulatywnych rozważaniach filozoficznych.

Il. I. *The Earth is an Image* autorstwa chińskiej artystki Xin Liu¹. Praca porusza tematykę relacji między technologią a ludzkim ciałem oraz wpływu technologii na nasze postrzeganie świata.

Źródło: <https://www.designboom.com/design/oclock-time-design-design-time-at-triennale-design-museum-milan/> (dostęp: 29.10.2025)

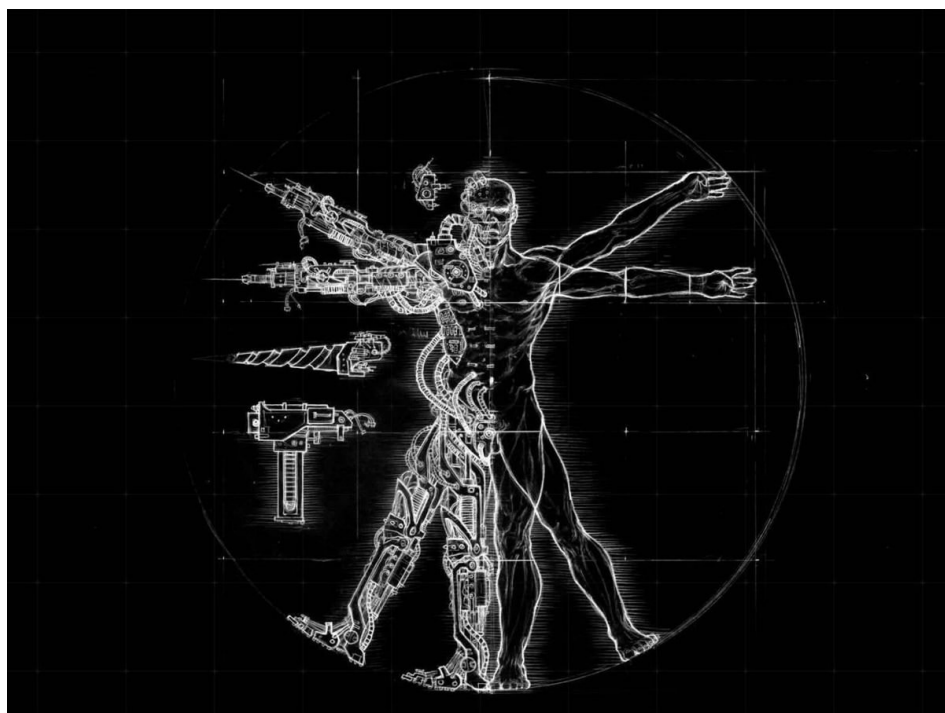

Il. II. Artystka Hinata z grupy muzycznej XG w teledysku do piosenki GALA. Koncept projektu ma charakter futurystyczny, mieszający ludzkość z robotami.

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=8cEdndsuzSE> (dostęp: 29.10.2025)

¹ Artystka i zarazem inżynierka łączy w swej twórczości rzeźbę, sztukę cyfrową oraz film. Prowadzi szeroko zakrojone badania nad konsekwencjami rozwoju technologicznego i jego wpływu na człowieka. Źródło: <https://gazelliarthouse.com/artists/354-xin-liu/overview/> (dostęp: 28.10.2025).

Nancy Katherine Hayles w książce *How We Became Posthuman* (1999) podejmuje pytanie o to, w jaki sposób stajemy się postludźmi oraz co właściwie oznacza bycie postczłowiekiem w epoce cyfrowej. Autorka analizuje proces tzw. wirtualizacji ciała oraz zachodzące relacje człowieka z inteligentnymi maszynami. Wskazuje, że współczesna tożsamość człowieka coraz częściej konstruowana jest poprzez pośredniczenie technologiczne – ekrany, interfejsy czy systemy cyfrowe. Posthumanizm zatem nie tylko redefiniuje pojęcie człowieka, lecz również zmusza do refleksji nad granicami między tym, co ludzkie i postludzkie, biologiczne i technologiczne. W obliczu takich zjawisk, jak kulturonatura (Rewers, 2017) czy ekspansja rzeczywistości wirtualnej (VR), poszerzonej (AR) i mieszanej (MR) staje się konieczne ponowne przemyślenie relacji między świadomością, ciałem ludzkim a technologią. Wspomniane rozszerzenia rzeczywistości (VR, AR, MR) sprawiają, że doświadczenia, emocje i relacje coraz częściej odbywają się w przestrzeni technologicznej, dlatego w tym kontekście trzeba się na nowo zastanowić, czym jest świadomość oraz ludzkie ciało, skoro funkcjonują jednocześnie w świecie fizycznym i cyfrowym. Człowiek sam w sobie staje się istotą rozszerzoną, współlistniącą z technologicznym otoczeniem.

Il. III. Człowiek witruwiański jako cyborg,
posthumanistyczna wersja humanistycznego rysunku

Źródło: <https://pl.pinterest.com/pin/3588874697594376/> (dostęp: 29.10.2025)

2. Posthumanizm a transhumanizm

Termin *posthumanizm* bywa zamiennie stosowany z *transhumanizmem*, jednakże pojęcia te różnią się od siebie. Transhumanizm stanowi nurt filozoficzno-kulturowy, który zakłada, że człowiek może, a nawet powinien, przekroczyć biologiczne ograniczenia własnego ciała, wykorzystując osiągnięcia technologii. Transhumanizm prezentuje „szerokie spektrum ulepszeń technologicznych, część z nich jest już komercyjnie dostępna i sprawdzona przez entuzjastów ruchu” (Magrian, 2021, s. 125). Propaguje on możliwość doskonalenia ludzkiego organizmu przy użyciu narzędzi neuro-, bio- i nanotechnologicznych – od zaawansowanych protez, implantów czy terapii genowych po bardziej futurystyczne rozwiązania, takie jak interfejsy mózg-komputer, modyfikacje genetyczne czy transfer świadomości do nośników cyfrowych. W jego centrum znajduje się idea postczłowieka – bytu, który dzięki technologicznemu wsparciu zyskuje zdolność do samodoskonalenia, przedłużenia życia, a nawet potencjalnej nieśmiertelności. Z tego właśnie powodu Francis Fukuyama (amerykański filozof i politolog) (*Koniec człowieka. Konsekwencje rewolucji biotechnologicznej*, 2004; za: Zawojski, 2017, s. 69-72) nazwał transhumanizm „najgroźniejszą ideą świata” – projektem, który podważa samo pojęcie człowieczeństwa. Twierdzi on, że jeśli zaczniemy manipulować naturą człowieka: jego emocjami, śmiertelnością, ograniczeniami, to zniszczymy to, co czyni nas ludźmi. „Biotechnologia zagraża naszej istocie jako ludzi, ponieważ może zmienić ludzką naturę – a właśnie ludzka natura jest źródłem podstawowych wartości moralnych” (2004, s. 15). Fukuyama zauważa zagrożenie ontologiczne i etyczne: ulepszając ludzkie ciało, można doprowadzić do rozpadu pojęcia człowieka jako gatunku o wspólnych cechach.

3. Technologiczna forma „ja”

Wizja zaprezentowana w serialu „Altered Carbon” dostępnym na różnych platformach streamingowych (Netflix, 2018-2020), będącym adaptacją powieści Richarda K. Morgana, ukazuje świat, w którym idea technologicznego udoskonalenia człowieka osiągnęła ostateczne stadium. Ciało, dawniej rozumiane jako organiczny i niepowtarzalny nośnik tożsamości, zostaje zredukowane do statusu wymiennego narzędzia. Jednostka przestaje być nierozzerwalnym związkiem umysłu i ciała, staje się zaś projektem do modyfikacji, symulacji i reprodukcji. W tym świecie nieśmiertelność stanowi przywilej zarezerwowany dla elit. Ich świadomości, przechowywane w licznych kopiach, mogą trwać w nieskończoność, co prowadzi do moralnego zubożętnienia i egzystencjalnego znużenia. Człowiek, uwolniony od cielesności, traci zarazem możliwość autentycznego doświadczania świata. Zmysły, emocje i śmierć, elementy konstytutywne dla ludzkiej egzystencji, zostają zastąpione przez wirtualne konstrukcje, które zaledwie imitują prawdziwe doświadczenie.

„Altered Carbon” unaocznia więc paradoks transhumanizmu: pragnienie przekroczenia natury prowadzi ostatecznie do utraty tego, co w człowieku jest najgłębiej ludzkie. W miejsce spójnej tożsamości pojawia się mnogość kopii, danych i wcieleń, które nie tworzą całości, lecz sieć rozproszonych fragmentów. To właśnie w tej wizji ujawnia się cyborgiczny charakter nowego podmiotu: hybrydy ciała, technologii i informacji.

Il. IV. Screen z serialu „Altered Carbon”, *cortical stack* – świadomość przechowywana w dysku w kręgosłupie szyjnym (Netflix, 2018-2020)

Figura cyborga, wprowadzona przez Donnę Haraway w publikacji *A Cyborg Manifesto* (1985), stanowi jeden z kluczowych punktów odniesienia dla interpretacji posthumanistycznych reprezentacji tożsamości w kulturze. Haraway opisuje cyborga jako byt graniczny – połączenie organizmu i maszyny, natury i technologii, materialności i kodu. Taki podmiot wymyka się binarnym podziałom, które konstytuowały dotychczasowe, humanistyczne pojęcie człowieka: między ciałem a umysłem, naturą a kulturą, kobietą a mężczyzną. Cyborgiczna tożsamość jest płynna, relacyjna i nieustannie kreowana – nie istnieje już jako stabilne „ja”, lecz jako dynamiczny proces wymiany danych, emocji i doświadczeń.

W „Altered Carbon” koncepcja ta przybiera formę ekstremalną. Świadomość bohaterów może być kopiowana, modyfikowana i przenoszona, co prowadzi do radykalnego rozpadu tradycyjnego rozumienia podmiotowości. Bohater, funkcjonujący w nowym ciele, doświadcza nieciągłości jaźni – momentu, który Jacques Lacan (1996) opisywał jako rozbitcie podmiotu między obrazem a tożsamością. Lacan twierdził, że w rozwoju dziecka (około 6.-18. miesiąca życia) następuje moment, w którym rozpoznaje ono swój obraz w lustrze i utożsamia się z nim. To doświadczenie tworzy tzw. funkcję „ja” (fr. *moi*) – obrazową reprezentację siebie, która nigdy

nie pokrywa się całkowicie z rzeczywistym, cielesnym i emocjonalnym doświadczeniem podmiotu. W świecie, gdzie ciało nie jest już „lustrem” dla umysłu, lecz tylko kolejnym interfejsem, jednostka traci punkt odniesienia dla własnego „ja” (Lacan, 1996).

Il. V. Screen z serialu „Altered Carbon” – scena wybudzenia głównego bohatera; w tle widoczne pozostałe nowe ciała, Netflix (2018-2020)

Kiedy w serialu „Altered Carbon” bohater „budzi się” w nowym ciele (tzw. *sleeve*), doświadcza dokładnie takiego rozdwojenia: widzi swoje nowe ciało, czyli obraz w lustrze będący nową tożsamością wizualną, ale jego świadomość, wspomnienia i emocje należą do innej osoby – do dawnego „ja”. Powoduje to rozpad tożsamości, który można interpretować w kategoriach lacanowskich jako ponowne „stadium lustra” – jednak już nie rozwojowe, ale tylko technologicznie wymuszone. Podmiot w „Altered Carbon” nieustannie konfrontuje się z obrazem siebie samego, który nie jest już jego własnym, co powoduje trwałe pęknięcie między obrazem (*Imaginaire*) a tożsamością psychiczną (*Symbolique*).

4. Doświadczenie a przetwarzanie bodźców

Cyborg w tym ujęciu nie jest już figurą emancypacyjną, jak u Haraway, lecz symptometem kryzysu. W „Altered Carbon” technologia, która miała przekroczyć granice ludzkich ograniczeń, doprowadza do fragmentaryzacji świadomości i emocjonalnego odrętwienia. Człowiek cyborg nie doświadcza świata – on go przetwarza. Jego jaźń staje się zbiorem zapośredniczonych impulsów, danych i wspomnień, które utraciły źródło w realnym ciele. Człowiek w tym świecie nie żyje, lecz funkcjonuje jak system, nie jak istota. Technologia, która miała wyzwalać, doprowadziła do alienacji i odczłowieczenia.

W ten sposób przytaczany bohater ujawnia fundamentalne napięcie transhumanizmu: z jednej strony pragnienie przekroczenia biologicznych granic, z drugiej – ryzyko utraty samego sensu istnienia. Cyborgiczna jaźń jest więc zarazem obietnicą

i ostrzeżeniem: pokazuje, że to, co czyni nas ludźmi, może przetrwać tylko w relacji z cielesnością, która w świecie cyfrowej nieśmiertelności staje się coraz bardziej iluzoryczna. Serial ten stanowi istotny głos w dyskursie post- i transhumanistycznym, ukazując wielowymiarowe konsekwencje technologicznego przekraczania granic cielesności. Przedstawiona w nim wizja cyfrowej nieśmiertelności obnaża fundamentalne napięcie pomiędzy pragnieniem przekroczenia biologicznego determinizmu a ryzykiem utraty tożsamości i spójności podmiotu. Bohater, funkcjonujący w rzeczywistości, w której świadomość może być oddzielona od ciała, doświadcza trwałej nieciągłości jaźni – rozszczepienia pomiędzy pamięcią, cielesnością i emocjonalnością.

Zakończenie

W powyższym ujęciu „Altered Carbon” nie jest jedynie spekulatywną narracją science fiction, lecz staje się również filozoficzną refleksją nad kondycją człowieka w epoce późnej technologizacji. Serial ujawnia, że w świecie zdominowanym przez ideę transferowalnej świadomości jednostka traci ontologiczną jedność, stając się bytem hybrydycznym – częścią większej sieci biologiczno-technologicznej, funkcjonując na pograniczu natury i mechaniki. Cyborgiczna tożsamość, pozornie wolna od ograniczeń ciała, okazuje się konstruktem niestabilnym, generującym nowe formy alienacji i egzystencjalnego niepokoju. W tym kontekście posthumanizm nie tylko redefiniuje pojęcie człowieczeństwa, ale również zmusza do ponownego namysłu nad relacją między ciałem, świadomością a technologicznym środowiskiem. Technologia, zamiast wyzwalać, prowadzi do fragmentaryzacji jaźni i emocjonalnego zubożenia, odsłaniając paradoks postludzkiego istnienia: w dążeniu do nieśmiertelności człowiek traci to, co czyniło go istotą ludzką.

Z perspektywy filozoficznej zarówno transhumanizm, jak i posthumanizm opisują proces przekraczania tradycyjnie pojmowanej kondycji ludzkiej, lecz czynią to z odmiennych punktów widzenia. Transhumanizm wyraża wiarę w postęp technologiczny – w przekonaniu, że nauka i innowacja mogą ulepszyć człowieka, wydłużyć jego życie i uwolnić od biologicznych ograniczeń. Posthumanizm przyjmuje bardziej refleksyjną i krytyczną postawę, dostrzegając, że technologiczne rozszerzanie ludzkich możliwości prowadzi równocześnie do przekształcenia samej istoty człowieczeństwa. Oba kierunki łączy jednak wspólne rozpoznanie: w świecie, w którym granica między naturą, kulturą i technologią coraz bardziej się zaciera,

człowiek przestaje być niezmiennym bytem, stając się procesem ciągłej transformacji, w którym to, co biologiczne, kulturowe i sztuczne współtworzy nowe formy istnienia.

Nadia Bigos

Autorka jest studentką II roku studiów drugiego stopnia kierunku Art & design na Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Uprawia twórczość w zakresie filmów animowanych, komiksów, ilustracji cyfrowych. Współautorka filmów prezentowanych na licznych międzynarodowych festiwalach w kraju i za granicą, takich jak Tiny Man, Żubroffka, Animator, Periferie, Fuse Kids Festival. Autorka dwóch wystaw indywidualnych, uczestniczka wystaw zbiorowych, projektów artystyczno-naukowych. Píše artykuły naukowe. Obecnie pracuje nad kolejną animacją w ramach dyplomu magisterskiego

Bibliografia

- „Altered Carbon”, serial, sezon 1-2, Laeta Kalogridis (2018-2020), USA, Netflix.
- Fukuyama, F. (2004). *Koniec człowieka. Konsekwencje rewolucji biotechnologicznej*. Tłum. B. Pietrzyk. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Haraway, D. (1985). A Cyborg Manifesto. *Socialist Review*, 15(2), 65-107. New York.
- Hassan I. (1977), Prometheus as Performer: Toward Posthumanism Culture? *The Georgia Review*, vol. 31, nr 4.
- Hayles, N. K. (1999). *How we became posthuman (74th ed.)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lacan, J. (1996). Stadium lustra jako czynnik kształtujący funkcję „Ja”. W: B. Banasiak, W. Grajewska (tłum.), *Pisma*. Tom I. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Magrian, Z. (2021). Transhumanizm – nowy etap dla ludzkości czy szkodliwa utopia? *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 22(2)-22 (3), 124-146.
- Rewers, E. (2017). Humanistyka wobec koncepcji „kultury natury”. *Nowa Humanistyka*, 1, 163-175.
- Zawojski, P. (2017). Posthumanizm, czyli humanizm naszych czasów. *Kultura i Historia*, 32, 68-76.

Netografia

<https://gazelliarthouse.com/artists/354-xin-liu/overview>